

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

“ՍԻՈՆ” ՈՐՊԵՍ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ

(ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ 30-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Սիոն ըլլալով պաշտօնական ամսաթերթը Հայց. եկեղեցւոյ նուիրապետական մեծ կեդրոններէն մէկուն, ամէն բանէ առաջ կ'ականակուէր որ ըլլար հանդէս մը՝ նուիրուած կրօնքի և քրիստոնէական կեանքի և բարոյականի ծաւալման: Ո՛րչափով Սիոն արդարացուցած է այս ականակութիւնը. հետեւեալ տողերը փորձ մըն են պատասխանելու այս հարցումին, ընդհանուր ակնարկ մը նետելով անցնող 30 տարիներու ընթացքին անոր էջերուն մէջ լոյս տեսած կրօնական յօդուածներու վրայ:

Նախ զնենք հարցը թէ ի՞նչ է կրօնքը: Բառեր ունին իրենց լայն և նեղ իմաստները: Պէտք է ըսենք որ կրօնքը շատ աւելի ընդարձակ սահման մը կ'ընդգրկէ քան ինչ որ առհասարակ կը կարծուի: Կրօնքը լոկ «խղճի խնդիր» չէ. կրօնքը կեանքի խնդիր է, և ոչինչ այնքան խոր է և ընդարձակ՝ որքան նոյնինքն կեանքը: Բաց աստի կրօնքը լոկ անհատական հարց ալ չէ. կրօնքը առաւելաբար ընկերային երեւոյթ և ընկերային հարց է:

Մարդ ապրած է և կրնայ ապրիլ առանց «քաղաքակրթութեան». բայց չէ ապրած և չի կրնար ապրիլ առանց կրօնքի: Մինչև իսկ այսպէս կոչուած «անկրօն» կամ «անհաւատ» անհատներ — որովհետեւ նման ցեղ կամ ժողովուրդ գոյութիւն չունին մեր երկրագունդին վրայ — շարունակ կ'ապրին կրօնքի մթնոլորտի և մղձաւանջի մէջ: Այն պայքարը զոր այս կարգի մարդիկ հարկադրուած են մղել, իրենցմէ ներս և արենցմէ դուրս, կրօնքը մերժելու կամ հերքելու համար, թէև ժխտական՝ բայց ինքնին կրօնական արարքներ են:

Մարդ որչափ ատեն որ բանաւոր արարած է, նոյնչափ ատեն կրօնական արարած պիտի մնայ: Մին կամ միւսը ըլլալէ դադ-

րիլ, կը նշանակէ ինքզինք մարդկութեան սահմաններէն դուրս նետելու անկարելին փորձել: — Մարդ ինչ բանի որ կը ծառայեցնէ իր բանականութիւնը և կամքը այդ իր կրօնքն է: Մարդ կեանքի ինչ վերջնական կան նպատակ որ կը գնէ իրեն համար, կամ ինչ բանի մէջ որ կը փնտռէ իր վերջնական երջանկութիւնը, այդ իր երկինքն է, այդ իր դրախտն է: Վերջապէս, կեանքի մէջ հետապնդուած նպատակներու և միջոցներու երկար կամ կարճ շղթայի վերջին օղակը մարդուն աստուածն է: Հետեւաբար «հաճոյա — պաշտութիւն», «եսա — պաշտութիւն», «ցեղա — կրօնութիւն», «գաղափարա — պաշտութիւն» և նման բառեր այնքան կրօնական գրութիւններ են — թէեւ սխալ — որքան «Ասուած — պաշտութիւն»ը: Ի դուրս տեղը չէ որ առաքեալը կ'ըսէ. «Որոց աստուած որովայն իւրեանց է» (Փիլ. Գ. 19): Հետեւաբար վիճելի հարցը կրօնք ունենալու կամ չունենալու մասին չէ, այլ տեսակի մասին է: Այս իմաստով, ինչպէս ամէն անհատ, նոյնպէս ամէն թերթ կրօնքի մը կը ծառայէ: Սիոն կը ծառայէ նումարիս ԱՍՏՈՒԱԾՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ կրօնքին:

Աստուած պաշտութիւնը կրօնական այն զգացումն է որ ամէն բանէ գերադաս կը նկատէ երկինքի և երկրի արարիչ Աստուծոյ մը պաշտամունքը, այսինքն սէրը, և Անոր կամքին համակերպութիւնը: Որեւէ օտարօտի նկատում չի հաշտուիր մաքուր և ճշմարիտ Աստուածապաշտութեան հետ: Այս է որ Առաքեալը կը յանձնարարէ իր աշակերտին. «Կրթիւս զանձն քո յաստուածապաշտութիւն» ըսելով, և զայն կը նկատէ «ամենայն ինչի օգտակար» (Ա. Տիմ. Գ. 7):

Ըստ այսմ քիչ բան կայ կեանքին մէջ որ չմտնէ կրօնքի սահմանէն ներս, այն

աստիճան որ կեանք և կրօնք խորքի մէջ կը նոյնանան, և իբրև մարդ ապրիլը կ'առնէ իմաստը կրօնական արարած ապրելու:

«ՍԻՈՆ»-Ի ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՅՕԴՈՒՍԱԾՆԵՐԸ.
— Եթէ կրօնքի մասին վերև գրուած սահմանը կիրարկուի Սիոնի յօդուածներուն համար, քիչ գրութիւններ զուրս կը մնան այդ սահմանէն: Հոգ չէ թէ անոնք ո՛ր ընդհանուր խորագրի ներքև գրուած ըլլան — խմբագրական, բանասիրական, պատմական ևլն. — եթէ այդ յօդուածով ներկայացուած հարցը հեռուէն կամ մօտէն, ուղղակի կամ անուղղակի առնչութիւն ունի Աստուծոյ և Իր գործելու կերպերուն հետ, մարդուն և իր հոգեկան ու բարոյական կեանքին հետ, կ'իյնան կրօնական յօդուածներու շարքին մէջ: Աւելի մասնաւորելով ըսուածը, բոլոր Ս. Գրական նիւթեր (մեկնաբանութիւն, ներածութիւն, հետազոտութիւն, ևլն.) բոլոր աստուածաբանական հարցեր (դաւանաբանական, ջատագովական, եկեղեցարանական, ևլն.), եկեղեցական պատմութեան վերաբերեալ դէպքերու, դէմքերու և շարժումներու ուսումնասիրութիւններ, քրիստոնէական պաշտամունքի և կարգապահութեան հետ կապ ունեցող հարցեր (ծիսական, ժամապաշտական, կանոնական, ևլն.), վերջապէս եկեղեցական արուեստներ (ճարտարապետութիւն, սրբազան նկարչութիւն, շարականագիտութիւն, ևլն.) կը մտնեն կրօնական գիտելիաց այս լայն սահմանին մէջ:

Այս հասկացողութեամբ, Սիոնի պարունակութիւնը իր ստուար մեծամասնութեամբ կը գտնուի կրօնական: — Գրեթէ բոլոր խմբագրականները, բոլոր բանասիրական յօդուածները (բացի լեզուական մանր ուսումնասիրութիւններէ), բոլոր պատմական նիւթերը (բացի ինչ ինչ զուտ աշխարհիկ պատմութեան վերաբերեալ լուսաբանութիւններէ), գրական կոչուած յօդուածներու մեծ մասը (աշխարհիկ գրական դէմքերու նուիրուած ուսումնասիրութիւններ և Օչականեան վերլուծութիւններ ևլն. ցածները), բանաստեղծականներուն մեծագոյն տոկոսը (զուրս կը մնան զուտ ռոմանթիք ապրումներու տաղաչափութիւնները) կ'իյնան այս կալուածին մէջ:

Սակայն երբ մենք կը ձեռնարկենք ակնարկ մը նետել Սիոնի 30 տարուան

կրօնական վաստակին վրայ, արժանորելու համար անոր կրօնական սպասը մեր ժողովուրդին, ի մտի չունինք բառին լայն առումով կրօնական յօդուածները: Այլ նկատի ունինք սովորաբար ըմբռնուած և Սիոնի մէջ կիրարկուած նեղ և սահմանափակ իմաստով կրօնական գրութիւնները:

Սիոնի մէջ ԿՐՕՆԱԿԱՆ խորագրի ներքև գրուած են առհասարակ այն բոլոր յօդուածները՝ որոնք քրիստոնէական կարգ մը ճշմարտութիւններ կ'ընդլայնեն գրական և քարոզչական մեթոտներով:

Սիոնի հիմնադիրը, Երանելի Եղիշէ Պատրիարք Դուբեան, Սիոնի առաջին թիւի առաջին էջին մէջ, հետեւեալ բառերով կ'ուրուագծէ անոր կատարելիք կրօնական դերը. «Երկար տարիներէ ի վեր լուծ Սիոնի ձայնը վերստին լսեցնելով՝ Ս. Աթոս այն համոզումը ունի թէ գոնէ մասամբ պիտի կրնայ գոհացում տալ հոգեւոր այն պէսֆին՝ զոր կը զգայ մեր բարեպաշտ ժողովուրդը, ուր և ի՛նչ պայմաններու մէջ ալ որ ապրի:

«Սիոնը սակայն՝ մեր ժողովուրդին զարգացած մասին ալ տրամադրուած է խօսելու, Աւետարանէն բխող խաղաղիկ եւ փրկաբարեցեցնումներ տալու համար անո՛ց՝ որոնք իմաստութիւնն ունին իրենց մտքի բոլոր հայեցողութիւններուն հետ հաշտ ու համարձակ լծորդելու մարդկային զգացումներուն ամենէն նուիրականին, կրօնական հրամայականը: (Ընդգծումները մերն են):

Բարգէն Եպս., ստանձնելէ ետք Սիոնի խմբագրապետութիւնը՝ անոր կրօնական դերը և ուղղութիւնը կը լուսաբանէ այսպէս. «Մենք կը հաւատանք որ հայ ժողովուրդը խորունկ կարօտութիւն մը ունի Աւետարանի մաքուր սնունդին և յստակ լոյսին: Այդ կարօտութիւնը կ'աղաղակէ այսօր, մանաւանդ մեր գաղութներուն մէջ: Խոր վիշտով կը դիտենք որ կրօնքի ներշնչումներէն զրկուած են իրենց բնաշխարհէն տարագիր մեր եղբայրները, որոնք կը տառապին հոգեկան անհանգստութիւններով:

«Սիոն պիտի ջանայ տալ անոնց այդ ներշնչումներուն կազդուրը»:

Եւ արդարեւ Սիոն 30 տարիներու ընթացքին շարունակաբար տուած է կրօնական նիւթեր «հաճելի պէսպիսութեամբ»: Անոր ամէն մէկ թիւին մէջ, առանց բացա-

նութեան, գտնուած են 3-9 էջ զուտ կրօնական և քարոզ/սօսական կտորներ: 30 տարիներու ընթացքին հրատարակուած է աւելի քան 10,400 էջ Սիոնի, որուն շուրջ 2000 էջը զուտ կրօնական է:

Հեղինակներ.— Սիոն իր սկզբնական շրջանին իր շուրջ հաւաքած է կրօնական գրողներու լաւագոյն փոքր խումբ մը: Մեծ հոգիներու այս խումբը կը գլխաւորուի օրուան պատրիարք Նիլիէ Դուրեանով: Դըժ-բախտաբար անոր հիւանդութիւնը և յառաջացեալ տարիքը թոյլ չեն տուած որ աւելի լայն չափով մասնակցի Սիոնի կրօնական բաժնին: Իրմէ կը մնայ խորհրդածութեանց շարք մը, բաղկացած 5 յաջորդական յոգուածներէ և գրուած 1928ի Ծննդեան տօնին առթիւ «Աստուածապաշտութեան խորհուրդը» ընդհանուր վերնագրով: (Ա. Տիմ. Ա. 6)

Սկզբնական շրջանին Սիոնի գլխաւոր կրօնական յոգուածագիրն է Բաբգէն Նպս. Կիւէսեբեան (ապա Աթոռակից Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ) որ եղած է նաև Սիոնի առաջին խմբագրագետը 1927-1930: Իր յոգուածները լոյս տեսած են «Դասեթ Աւետարանէն» ընդհանուր խորագրին տակ: Իր մերձեցումը կրօնական նիւթերուն, իր նկարագրին նման պարզ է և անկեղծ. երբեմն շեշտակի է և մինչև իսկ յախուռն: Աւետարանական այս դասերը 1934ին լոյս տեսած են 188 էջոց առանձին գրքոյկով մը՝ վերև յիշուած անուան տակ:

Սիոնի առաջին թիւէն իսկ կրօնական գրութիւններով աշխատակցած է Թորգոմ Նպս. Դուռակեան, որ Ս. Աթոռոյս պատրիարք ընտրուելէ վերջ 1931ին, դարձաւ անոր կրօնական բաժնի տիրական գրողը մինչև իր մահը (1939): Եղած են տարիներ, օրինակ 1937, երբ կրօնական բոլոր յոգուածները, 18 կտոր, ելած են իր գրչէն: Թորգոմ պատրիարքի կրօնա-բարոյական այս կարճ խորհրդածութիւնները, որոնք «Ճաշու Առաքելական ընթերցումներու առթիւ կիրակնօրեայ խոկումներ» էին, իր մահէն վերջ, 1939ին հրատարակուեցան 240 էջոց գրքոյկով մը, «Առաքելոց Շաւիղով» անուան տակ: Իսկ Սիոնի մէջ եւրեցած իր աւելի երկարաշունչ քարոզները ապա մաս կազմեցին՝ իր ամբողջական երկերու շարքին մէջ 1940ին առանձին հատու-

րով լոյս տեսած՝ «Քարոզներ» գրքին: Ասոնցմէ զատ ան Սիոնի առաջին թիւերուն մէջ տուած է նաև աւելի երկարաշունչ գրութիւններ, ուր Ս. Գրական ինչ ինչ գէպքեր իբրև թեզան գործածելով, անոնց վրայ բանած է, կարելի է ըսել, մարգարէաշունչ մտածումներ, թելադրուելով մեր ժողովուրդի այդ ժամանակ ներկայացուցած ընկերային պայմաններէն: Ասոնց կարգին է օրինակ «Բեթսամիւսի Սայլը» (1927 տարուան մէջ) որ առանձին պրակով ալ հրատարակուած է:

Առաջին տարիներու Սիոնի կրօնական յոգուածագրերու կարգին է նաև Ղեւոնդ Նպս. Դուրեան. իր գրութիւնները երեցած են «Պարզ Քարոզներ» ընդհանուր խորագրով:

Կրօնական յոգուածագրերու կարգին չենք կրնար չյիշել Մեսրոպ Նպս. Նեանեանը (ապա պատրիարք Ս. Աթոռոյս) և Մկրտիչ Նպս. Աղաւնունին (հանգուցեալ), որոնք երկուքն ալ առաջին օրէն մինչև իրենց մահը աշխատակցած են Սիոնի: Անոնց յոգուածները թէև չեն գրուած «կրօնական» բաժնի տակ, այնուհանդերձ առաջինը Ս. Գրական յոյժ շահեկան գիտելիքներով և երկրորդը Ս. Երկրի հայ վանքերու, աւանդութիւններու և ուխտաւորներու մասին օգտաշատ պրակտիկներով նպաստած են «մեր բարեպաշտ ժողովուրդի հոգեւոր» պահանջքին:

Սիոնի հրատարակութեան յաջորդ տարին, 1928ին, Դուրեան պատրիարքով սկսուած կրթական գործը, ժառ. վարժարանը, տուաւ իր երախայրիքը՝ յանձինս Տ. Նորայր և Տ. Տիրան արեղաներու: Երկուքն ալ ստորագրած են կրօնական յոգուածներ: Տիրան Վրդ. (այժմ Արքեպս.), Սիոնի 1931-1935 տարիներուն մէջ ունի 15 գրութիւններ, կրօնական տարողութեամբ: (Անկէ վերջ արդէն մեկնած է արտասահման, հովուական և առաջնորդական պաշտօններով):

1931 տարուան մէջ Ընծայարանի երկրորդ հունձքէն (ձեռնագրուած 1930ին) մէկական կրօնական գրութիւններ ունին հետեւեալները, յոգուածներու գրութեան կարգով. Զգօն Վրդ., որ գրեթէ միակն է որ կը շարունակէ պարբերաբար երեւնալ Սիոնի նաև յաջորդ թիւերուն մէջ. Հայկազուն Վրդ.

(այժմ եպս.), Շաւարե վրդ. (այժմ եպս., Դամասկոս), որ կրօնքի իմաստասիրութեան մասին երկայնկեկ յօդուածաշարք մըն ալ ունի, Պարգել վրդ. (ապա եպս. և վախճանեալ անցեալ Հոկտեմբերին), որ կը վեր-երեւի կրօնական յօդուածներով 1953-55 տարիներուն մէջ. Սերովբէ վրդ. (այժմ եպս., Փարիզ), որ կը վերերեւի 1940-48 տարիներու մէջ, եւ Սիոն վրդ. (այժմ Արքեպս., Պուէնոս Այրէս):

1933-1936 տարիներուն կը հրատարակուի «Յիսուսի կեանքը և ուսուցումը ըստ համատեսական Աւետարաններու» 37 կտորներէ բաղկացեալ շատ չահեկան յօդուածաշարքը Ժ. Պ. ստորագրութեամբ, և թարգմանութեամբ (թէ և որեւէ տեղ չէ յիշուած) Թորգոմ պատրիարքի:

1936 տարուէն սկսեալ կրօնական յօդուածներով կ'երևին Գ. դասարանէն (ձեռնադրուած 1932ին) Նիլիէ վրդ., Հայրիկ վրդ. և Տիրայր վրդ. (իրենց միւս ընկերը, Ասողիկ վրդ. մեկնած է Չինաստան և զբաղած է Աւետարանը քարոզելով, քան քարոզ գրելով): Ասոնցմէ առաջինը 1939էն սկսեալ մինչև 1955 գրեթէ անխափան մէկ կամ աւելի կրօնական յօդուածներ ունի Սիոնի ամէն թիւի մէջ ...:

Դ. դասարանէն (ձեռն. 1934ին) Պսակ վրդ. (այժմ եպս., Լոնտոն) կրօնական յօդուած ունի 1941 և 1946 տարիներուն:

1938ին կրօնական գրութիւններով հրապարակ կ'իջնեն Ե. դասարանի ընծայեալները (ձեռնադրուած 1935ին) Շնորհ վրդ. (այժմ եպս.) որ մինչև 1940 (երբ մեկնած է Ս. Աթոռէ կրթական և հովուական գործով) մէն մի տարուան մէջ ունի երեքական կրօնական յօդուած: Արքուն վրդ. (ապա կարգաթող) ունի իր աւարտածառէն (Բ. Կորնթ. Թուղթ) մասեր:

(Զ. դասարանէն, ձեռնադրուած 1936ին և Է. դասարանէն, ձեռնադրուած 1938ին, կրօնական յօդուած գրողներ չունինք):

Ը. դասարանէն (ձեռնադրուած 1939ին) Թորգոմ Աբղ. Մանուկեան հաւատարմօրէն կրօնական գրութիւններ ունի 1940-1945 տարիներու մէջ (անկէ վերջ հովուական գործով մեկնած է Ամերիկա): Նոյն դասարանէն Բաբգէն վրդ. Ապասեան երկու կտորներ ունի 1942ի և 1948ի թիւերուն մէջ:

Թ. դասարանէն (ձեռնադրուած 1941ին) Իսահակ վրդ. (այժմ Աթէնք) ունի կրօնա-

կան գրութիւն մը 1942ի և երեք կտորներ 1956ի թիւերուն մէջ:

Ժ. դասարանէն (ձեռնադրուած 1950ին) Գաբգիին Աբղ. Գաղանճեան (այժմ Ծ. վրդ., Պոլիս) նոյն տարւոյն մէջ ունի յօդուածաշարք մը Ամովս մարգարէի մասին:

ԺԱ. դասարանէն (ձեռն. 1951ին) Զաւէն Աբղ. ունի կրօնական յօդուածներ 1953-1955 տարիներու մէջ:

(Ժառնգ. վարժարանէն շրջանաւարտ ցարդ վերջին դասարանէն, ձեռնադրուած 1954ին, դեռ չունինք կրօնական յօդուած):

Բացի Ս. Աթոռոյս Միաբաններէն, կրօնական յօդուածներ տուած են Սիոնին, Արաւազի Արեպո. Սիւրմեան (վախճանեալ), Ներսէս Քն. Թալուզեան (վախճանեալ), Հայկազուն Քն. Ոսկերիչեան (Աղեքսանդրիա), Գրիգոր Սրկ. Գալուսեան (Նիւ Եորք) և Գրիգոր Սարգսեան (Ֆրէզնօ):

Ուրեմն երեսնեակ մը յօդուածագրեր Սիոնի երեսուն տարիներու ընթացքին բերած են իրենց կրօնական նպաստը Ս. Աթոռոյս պաշտօնաթերթին:

ՆիւթԸ. — Կրօնական այս գրութեանց մէջ շօշափուած գաղափարները և մտածումները այնքան այլազան են որքան կրօնական նիւթը ինքնին կրնայ ըլլալ:

Առհասարակ Աւետարանական բնաբաններու վրայ բանուած ընդլայնումներ են անոնք: Երբեմն Աւետարանի էջերէն վերջրւած թթխմորներ կը հալալեն գրողին խոր կամ ծանծաղ մտածումի զանգուածը: Ուրիշ պարագաներուն Աւետարանի «սիւմէնթը» և ազգային կեանքի աւազը իրարու միանալով կը կազմեն փափաքելի շաղախը ծրագրուած կառուցումներու համար:

Բաւական մեծ թիւ կը կազմեն այն յօդուածները որոնք գրուած են ազգային եկեղեցական Տօներու առթիւ (Վարդանանք, Թարգմանիչք, ևն.): Ասոնք գրուած են առաւելաբար անոնց դործը և ոգին մեծաբերու մտահոգութեամբ քան զանոնք կենդանագրելու և մեզի կրկին խօսեցնելու նպատակով: Այս տեսակէտէն աւելի քիստաւոր են Վազ Տօներու սուրբեր՝ որոնց դէմքերը առաւել յստակութեամբ կը վերաբաղաւորուին, համաձայն հեղինակներու վրձինի և իրենց երանգապնակին մէջ ունեցած գոյներուն:

Այսպէս ըսենք զուս հոգեւոր նիւթեր, այսինքն մեղք, ապաշխարանք, աղօթք, հոգիի կեանք, և այլն, ըստ բաւականին լայն տեղ գրաւած են Սիոնի բոլոր տարիներուն մէջ. բայց անոնց մերձեցումը, կարեւոր և յարգելի բացառութիւններով, առհասարակ եղած են կրօնա-բարոյական և քարոզչութեան սովորական մեթոտներով քան ուժական մերձեցումներով:

Կան ուսումնասիրական գրութիւններ Աստուածաբանի զանազան գրեթէ մասին. օրինակ, Ա. և Բ. Կորնթացեաց Թուղթերու, Յակոբու Ընդհանրական Թուղթի, Նսայեայ մարգարէութեան, Գործք Առաքելոցի և այլ գիրքերու մասին: Ասոնցմէ ոմանք ըստ բաւականին մշակուած և լաւ համարուած աշխատութիւններ են, իսկ ուրիշներու վրայ զգալի է թարմօրէն թարգմանուած ըլլալու իրողութիւնը: Ա. Խորհուրդներու մասին կան գրութիւններ, սակայն ոչ ակնկալուած յաճախութեամբ:

Գրութիւններ կան Տասնաբանիայի, Հայր մերի և քննակնական առաքինութեանց մասին:

Կան նաև մեր ժամերգութեանց վերաբերեալ վերլուծական քանի մը գրութիւններ, որոնք թարմութեան և ինքնատպութեան բոլոր մը ունին իրենց վրայ. զժրախտաբար սակայն, բացուած այս սքանչելի ճամբան աւելի յաճախ չէ ոտնակոխուած:

Իւստանաբանական յօդուածներ շատ չկան. եղած քանի մը հատն ալ եղած են Տիրան Վրդ.ի գրչէն, որոնք իրենց վրայ կը ցոլացնեն որոշ ուժականութիւն մը, և խիզախ մերձեցումներ են անճառելի կարգ մը խորհուրդներու:

Տաղաւար տօներու առթիւ գրուած, բայց տօնական մտահոգութիւններէ չեշտօրէն չեղած գրութիւններ են Շ. Ռ. Պէրպէրեանի ցիրուցան տրամախօսութիւնները՝ որոնք տօնին խորհուրդը իրենց իրեւ լծակ գործածելով, բարոյապէս բարձր գեղագիտական և իմաստասիրական հարցեր շարժման մէջ կը դնեն և մեզի կը բերեն նոր և գրաւիչ տարազներով:

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — Նորութեանց սիրահար դարաշրջանի մը մէջ կ'ապրինք. ասիկա չեղտուած ձեռով կ'երևի ոչ միայն կանոն հագուածքի և արդուզարդի մէջ, այլ

նաև գիտութեանց և արուեստներու բոլոր մարդերուն մէջ: Մեծ է այն հեղինակը, գիտնականը կամ արուեստագէտը որ «նոր ակօս» մը կը բանայ իր մասնագիտութեան մէջ: Կրօնքը բացառութիւն պիտի չկազմէր այս ընդհանուր երևոյթէն: Կրօնքի մէջ ալ այսօր կը փնտռուին «նորութիւններ»՝ որոնք համապատասխան ըլլան «մեր ներկայ ժամանակներու ոգին», մտածելու եղանակին և ճաշակներուն: — Խորքին մէջ բնական և օգտակար ձգտում մը և յառաջդիմելու գլխաւոր ազդակ մըն է նորութեան պահանջը և հետապնդումը: Թաշուկներ միայն կը բաւականանան, իւրաքանչիւրը իր տեսակին համաձայն, միշտ միեւնոյն ձևի բոյն չինելով: Մեղուն է որ երբեք չի շեղիր երկրաշափական նոյն կաղապարի վրայ պատրաստելի իր մեղրամոմը և անոր մէջ լեցնելէ առաւել կամ նուազ նոյն համով մեղրը: Ասոնք նորութիւններու հետամուտ չեն, և հետեւաբար զուրկ կը մնան քաղաքակրթութիւն կոչուած անէժքէն կամ օրհնութենէն:

Բրիտանական կրօնքը իր ծագման մէջ և ծաւալման ընթացքին մեծագոյն նորութիւնն էր կրօնական աշխարհի մէջ: Նորութիւն էր իր հիմնադիրը — Աստուած մարդացած: Նորութիւն էր «փրկութիւն» եզրին — որ բանալի բառ է բոլոր կրօնքներու մէջ — մէջ քրիստոնէութեան լեցուցած իմաստը: Նորութիւն էր «հաւատք, շնորհք և սէր» բառերուն վրայ դրուած շեշտը: Այս նորութեանց հետեւեալը նորութիւն էր «կեանքը» որ անոր հետեւողները կ'ապրէին: Այս իսկ պատճառով, այսինքն իբրեւ ապրելու նորութիւն ուժադրութիւն գրաւեց: Նորութեան մը հարազատութիւնը փաստող երևոյթը այս է — ուշագրութիւն գրաւել: Մարդիկ անտարբեր չեն կրնար ըլլալ անոր նկատմամբ. կա՛մ պէտք է հաւնին, կա՛մ մերժեն: Ասով բացատրելի է առաջին երեք դարերուն քրիստոնէական կրօնքի շարքերը խտացնող մեծ բազմութիւններու յարումը անոր առանց որեւէ բռնութեան, և այն ուժեղ և բիրտ հալածանքը՝ որուն նշաւակ եղաւ ան աւելի քան 300 տարիներ:

Բրիտանական կրօնքը Աստուծոյ վերջնական յայտնութիւնն է մարդկութեան. հետեւաբար անոր մէջ այլևս նորութեան

տեղ չկայ. ինչ որ անհրաժեշտ էր մարդկութեան փրկութեան և կատարելութեան համար ամբողջապէս յայտնուած են. այսուհանդերձ մեր կրօնքը երբեք չէ դադրած ինքզինքը նորոգելէ: Սկզբնական և աճման շրջանին մանաւանդ անիկա դժուար ճանաչելի ըլլալու աստիճան նորոգումի ենթարկուեցաւ. իրականին մէջ սակայն այդ բոլորը նորութիւններ չէին, այլ կատարելագործումներ, նման մանկան մը որ ինքզինքին հետ նոյն մնալով հանդերձ, կ'աճի և կը կերպարանափոխուի տարիներու ընթացքին: Ինչ որ նորութիւն կը թուի իր վրայ անոնք իր մէջն էին, իր բնութեան մասն էին՝ որոնք տարիներու ընթացքին և պարագաներու բերումով տակաւ առ տակաւ արտաքինացան: Այնպէս որ Ե. դարուն գրեթէ վերջնականօրէն կաղապարուած էր Բրիտտոնէական եկեղեցին: Յատկուած և բանաձևուած էին իր դաւանութիւնը, Աստուծոյ մասին, Բրիտտոնի բնութեան մասին, Ս. Հոգիի գործունէութեան շուրջ, եկեղեցւոյ Ս. Խորհուրդները գրեթէ բւերեղացած էին: Նուիրապետութիւնը և եկեղեցական կարգը հաստատ կերպարանք առած էին: Կանոնները ճշդուած էին:

Ասով մէկտեղ սակայն եկեղեցին ըլլալով կենդանի գործարանաւորութիւն մը երբեք չէ դադրած նորոգուելէ, նման դաւաւոր ձիթեմի մը որ առած ըլլալով իր վերջնական ձևը կը մնայ սակայն մշտադաւար և կենսունակ: Տարուէ տարի նոր տեքներ կը ծնին և հիններ կը թափին և ինք կը շարունակէ իր պտուղը տալ:

Նորութիւնը որ ասկէ վերջ պիտի պահանջուի եկեղեցիէն և մեր սուրբ կրօնքէն պիտի ըլլայ *eternal*, *eternity* և քափը որ կը դրուի կենաց Բանին քարոզութեան մէջ: Մօտեցումը և ներկայացման եղանակը քրիստոնէական ճշմարտութեանց: Դարերով երբեմն կղպուած հոգեւոր գանձարաններ պիտի բացուին և մէջը պահուած անսպառ գանձը պիտի բաշխուի ամենքին: Դարերու ժանգէն աղօտացած գեղեցկութիւններ պիտի փայլեցուն և պիտի գրուին հաւատացեալին առջև ի հոգեւոր վայելումն անոր: Դարերու փոշին պիտի առնուի սուրբերու դէմքերուն և կեանքերուն վրայէն և անոնք պիտի ներկայացուն իրենց առողջ և առողջ գոյներով: Շարունակ մէկ կողմէն դիտուած

ճշմարտութիւններ պիտի դարձուն երբեմն որ անոր անտես մնացած կողմին գեղեցկութեան ալ հաղորդ ըլլանք:

Սիոն որչափով յաջողած է նման նորութիւններ բերել: Այս հարցումին սպառուած պատասխան մը տալու համար հարկ էր հանգամանօրէն աչքէ անցնել Սիոնի աւելի քան 600 կրօնական յօդուածները: Մէկ իրողութիւն անվարան կարելի է հաստատել. — Եղած է անկեղծ ճիշդ ժամանակի բանաւոր, իմացական պահանջներու համաձայն ընդլայնելու, բազադրելու և վերլուծելու այնպիսի սկզբունքներ՝ որոնք ներքին սերտ կապ ունին հայ ժողովուրդի կեանքին և կենցաղին հետ:

Բարգէն Եպս. Ռ. Դասերը՝ տաքուկ և սնուցիչ կերակուր է բոլոր անոնց՝ որոնք անօթի են քրիստոնէական կեանքի և Աւետարանի սնունդին: Այս մասին ամբողջ ըսուածները կրնան խտացուիլ հետեւեալ պարզ տողերուն մէջ. «Մտածէ՛, սիրելի ընթերցող, որ առասպել չէ Աւետարանը: Նկարագիրն է ան Աւելի Կեանքին, դասն է ան Կասարեալ Կեանքին, և դուն կրնաս իւրացնել այդ կեանքը՝ նմանելով Բրիտտոնի և շինելու բուն արժէքը կեանքիդ»:

Թորգոմ Պատրիարքի կրօնա-բարոյական «խոհումները» քրիստոնէական ճշմարտութեանց մասին՝ կարծես գրուած են առաւելաբար ըմբռնելի և ըմբոշխնելի ըլլալու համար մշակուած միտքերէ՝ որոնք կը պահեն տակաւին «իմաստութիւնը» յարգանք և յարում տածելու «մարդկային ղգացումներէն ամենէն նուիրականին, կրօնականի՝ հրամայականին» նկատմամբ: — Իր «կիրակնօրեայ Խոհումները» կրնան համարուիլ, իբրեւ ձև և իբրեւ խորք, հետեւեալ մէկ նախադասութիւն-պարբերութեան մէջ. «Որքան աւելի ուշիւ և եթկւղածութեամբ քննենք *christianity* կեանքին խորհուրդը, այնքան աւելի խորապէս պիտի համոզուինք արդարեւ թէ Աւետարանով կատարուած յայտնութիւնը ճշմարիտ օրհնութիւն մը եղած է մարդուն համար, նախ և գերազանցապէս հոգեւոր տեսակէտով, որ, անտարակոյս, ատով իսկ կ'ըլլայ աւելի թանկագին, և յետոյ կեանքի ընկերային և բարոյական ոլորտներու մէջ հետզհետէ աւելի ընդարձակօրէն երևան եկած այն արդիւնքներով, որոնք անով պատգամուած

մեզի, կը ներկայացնեն անակնկալ զեղեց-
կութիւններ» (Սիւն 1940, էջ 177)։

Աստուծոյ լուսնի մը նմաններ էին ը-
սելու համար որ հոգեւոր սնունդի ամենօր-
եայ հացի կողքին, որ «հաստատէ զսիրտ
մարդոյ», կան նաև այնպիսի գրութիւններ
որոնք կը կազմեն «լուզը և գինին» որոնք
հոգին կը զուարթացնեն և կ'ուրախացնեն։
Այս գրութիւնները աշխարհիկ հասկացողու-
թեամբ «նորութիւններ» ըլլալով հանդերձ
երբեք չեղունակ չեն, այլ նպաստեն Ա-
ւետարանի և Եկեղեցւոյ ուսուցմանց լա-
ւագոյն հասկացողութեան համար։

Ո՛րքան ծառայած է Սիւն իր յառա-
ջագրած կրօնական նպատակներուն։ Այս
հարցին պատասխանը պիտի տային ընթեր-
ցողները, որոնցմէ ոմանք, աւա՛ղ, ոչ ևս
են, անդարձ մեկնած ըլլալով անցնող 30
տարիներու ընթացքին։ Օրհնեալ ըլլայ ա-
նոնց յիշատակը։ Մենք վստահ ենք, որ
եթէ հրաշքով մը իրենց տրուած ըլլար
պատեհութիւնը վերապրելու այս կեանքը,
աւելի ժամանակ պիտի յատկացնէին հոգե-
ւոր կեանքի մշակման՝ որուն միջոցներէն
մէկն է Սիւնը։ Եթէ սա պահուս հնարաւոր
չէ ունենալ հաւաստումներ Սիւնի կրօնա-
կան մարզի մէջ ունեցած օգտակարութեան
մասին անոր հին և նոր ընթերցողներէն,
գէթ պիտի յիշէի վկայութիւնը տղեկի մը՝
որ Երուսաղէմ եկած էր Սիւնի ծննդեան
տարին (1927) և եղած անոր կանոնաւոր
ընթերցողներէն մէկը և ապա աշխատաւորը։
Իր կրօնական գոտախարակութեան և կազ-
մաւորութեան մէջ կարեւոր բաժին ունեցած
է Սիւնը, յատկապէս սկզբնական շրջանին։

Կը փափաքինք փակել մեր այս հեռա-
հայեաց ակնարկը՝ նետուած Սիւնի 30 տա-
րիներու կրօնական սպասարկութեան վրայ,
իր իսկ էջերէն մէջբերումներ ընելով։
«Սիւն աշխատեցաւ հասկցնել իր ընթեր-
ցողներուն թէ հայ ժողովուրդը չի կրնար
անկրօն և անաստուած ըլլալ»։ Որովհետեւ
իր էութեան արմատները թաղուած են
կրօնքի մէջ։ Ամբողջ իր պատմութիւնը,
մանաւանդ իր մշակոյթը և նկարագիրը կը
կրեն զօրաւոր կնիքը քրիստոնէական կրօն-
քին։ Եթէ փորձէ զայն նետել իր վրայէն,
կարծես կը դադրի՝ ինքզինքը ըլլալէ ...
Շարունակենք մէջբերումը։

«Աւետարանէն տրուած դասերը և եղած
խորհրդածութիւնները կը կազմեն Սիւնի
կրօնական բաժնի զեղեցիկ էջերը, որոնք
միշտ պիտի խօսին այս սիւնակներէն»։
Որովհետեւ պիտի ըլլայ հնարաւորութիւնը
որեւէ ժամանակ բանալու անոր էջերը,
պահուած հատորներէն, և կրկին վերծա-
նելու զանոնք՝ նման Աւետարանի խմա-
տուն մարդուն որ «հանէ ի գտնձէ իւրմէ
զնոր և զհին»։

«Հայ ժողովուրդը պէտք ունի ներքին
խաղաղութեան, ամրապինդ սիրոյ, համե-
րաշխ զօրծակցութեան։ Աւետարանի սկզբ-
բունքներով և անոր բարձր բարոյականով
ապրած, պահուած ժողովուրդ մը, պէ՛տք
է հաւատարիմ մնալ Աւետարանին, և անոր
ներշնչումներով մաքրագործէ այն ապակա-
նութիւնները, որոնք ներմուծուած են իր
մէջ։ Վասնզի պատմութիւնը մեզի կը սոր-
վեցնէ որ հայ ժողովուրդը հա՛յ է իր կրօն-
քով, իր ազգային աւանդութիւններով, իր
մայրենի լեզուով և իր Մայրենի Եկեղեցիով՝
որ գանձարանն ու պահապանը եղած է այս
բոլորին» (Սիւն 1930, էջ 370)։

Ու որչափ պատշաճ և զեղեցիկ կը
հնչեն մարգարէին խօսքերը այս կապակ-
ցութեամբ. «Եւ ի վերայ լերինդ բարձու,
աւեսարանիչդ Սիւնի. բարձրացո՛ւ զօրու-
թեամբ զբարբառ քո, աւեսարանիչդ երու-
սաղիմի, բարձրացո՛ւ և մի՛ երկնչիր. ասա
ցքաղաքոյ Յուդայ. Ահաւասիկ Աստուած
ձեր ...» (Ես. Խ. 9)։

Արդարեւ քաղցր է դերը աւետարանչի,
որ լսելի կ'ընէ խաղաղութեան, բարու-
թեան, զօրութեան և փրկութեան ձայնը։
Սիւն, հնարաւորութեան իրեն ընծայած
չափով, իր մէջ հիւրընկալած կրօնական
յօդուածներով, այդ դերին լծուած եղաւ
անցնող 30 տարիներու ընթացքին։ Պիտի
շարունակէ ան նոյն դերը, իւրովսանն,
գալիք նոր տարիներուն։

Այս յոյսով և այս հեռանկարով կրկին
ձեռք կ'առնէ ան իր լոյսէ ճամբան։

ՇՆՈՐՀՔ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ